

УДК 338.246

**ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ЗМІЦНЕННЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ЯК СУБ'ЄКТІВ
ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

Філіппова С.В., Черкасова С.О.

У статті розглянуті концептуальні основи формування ефективного процесу обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємств як суб'єктів підприємницької діяльності в рамках управління процесом її зміцнення в умовах забезпечення сталого розвитку вітчизняної економіки.

Вступ. Забезпечення ефективного сталого розвитку національного господарства України значною мірою залежить від рівня забезпеченості економічної безпеки вітчизняного підприємництва, оскільки лише за цієї умови може проводитись відповідна зовнішня і внутрішня політика, що відповідає національним інтересам.

В сучасних умовах господарювання економічна безпека набуває статусу складної багаторівневої системи, оскільки вимагає захисту всіх її складових на різних рівнях ієрархії управління національною економікою: держави, регіону, галузі, сектора економіки, окремих суб'єктів підприємницької діяльності.

Необхідність формування сприятливих умов для розвитку вітчизняного підприємництва являється невід'ємною умовою забезпечення національної безпеки, пріоритетною функцією органів державного управління, в рамках реалізації демократизації суспільства, забезпечення добробуту громадян, формування цивілізованого конкурентного середовища.

У сучасних умовах нестабільності ринкового середовища успішний розвиток та функціонування окремих суб'єктів підприємницької діяльності, зокрема промислових підприємств в значній мірі залежить від надійної та якісної організації системи їх економічної безпеки. Це обумовлено високим рівнем конкуренції, необхідністю постійної адаптації системи управління до динамічних змін ринкового середовища, необхідністю запобігання негативному впливу комплексу зовнішніх і внутрішніх загроз. Все це обумовлює необхідність забезпечення своєчасної реакції суб'єктів підприємницької діяльності на негативний вплив чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, що неможливо здійснити без визначення поточного конкурентного місця на ринку на основі якісних характеристик, що визначають рівень їх конкурентоспроможності.

Постановка проблеми. Дослідженню окремих аспектів забезпечення економічної безпеки підприємництва, в тому числі на різних

рівнях ієрархії управління економікою та рівні окремих суб'єктів підприємницької діяльності присвятили свої праці такі науковці, як О.Амоша, Б.Буркинський, А.Бутенко, Т.Васильців, В.Геєць, Т.Гладченко, Г.Козаченко, А.Сухоруков В.Мунтіян, Б.Мізюк та інші вчені. Високо оцінюючи їх вклад у вирішення теоретичних і практичних аспектів щодо забезпечення економічної безпеки, необхідно вказати на необхідність подальшого розвитку теоретико-методологічної бази з даної тематики. Необхідно відзначити, що на сьогодні існує цілий ряд невирішених проблем у цій сфері, зокрема, й дотепер немає єдності щодо трактування і змістового наповнення категорії “економічна безпека” на різних рівнях ієрархії управління, визначення її структурних та функціональних компонент. Це вказує на необхідність розробки та реалізації відповідних механізмів управління процесом зміцнення економічної безпеки окремих суб'єктів підприємницької діяльності, зокрема на рівні промислових підприємств, в рамках розробки ефективної системи забезпечення безпеки національної економіки в умовах її сталого розвитку.

Метою статті є розкриття проблемних аспектів формування й реалізації механізмів управління процесом зміцнення економічної безпеки підприємств як суб'єктів підприємницької діяльності з метою побудови ефективної системи її обліково-аналітичного забезпечення в рамках розвитку національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна безпека як складне соціально-економічне явище являється одним із найактуальнішим об'єктів комплексного наукового дослідження, оскільки представники різних сфер науки вивчають проблематику забезпечення економічної безпеки різних об'єктів з урахуванням специфіки науки дослідження та в інтересах вирішення її спеціальних завдань. Зокрема, політологи розглядають економічну безпеку в якості результату економічної політики різних суб'єктів діяльності і ринкових відносин; юристи – через призму забезпечення правових норм і гарантій з метою зміцнення економічної безпеки та легітимності діяльності відповідних суб'єктів та структур; соціологи – через дослідження громадської думки з метою визначення динаміки її змін в залежності від різноманітних чинників (зокрема загроз та небезпек економічним інтересам держави та окремих громадян); економісти – через концентрацію уваги на вивченні економічних відносин та діяльності суб'єктів підприємницької діяльності та господарювання в рамках забезпечення безпеки з метою формування розвинутої економічної інфраструктури, підвищення кваліфікації робочої сили, інтегрованості національної економіки в систему світових господарських зв'язків в умовах глобалізації й тощо.

Відповідно, складність та системність вирішення проблемних аспектів щодо управління процесом зміцнення економічної безпеки окремих суб'єктів підприємницької діяльності доводить необхідність удосконалення системи обліково-аналітичного забезпечення в рамках розробки ефективного механізму управління процесом її зміцнення, оскільки саме економічна безпека суб'єктів підприємницької діяльності в

умовах ринкової економіки набуває статусу однієї із важливих складових забезпечення національної безпеки та конкурентоспроможності в рамках огляду її впливу на забезпечення життєздатності суб'єктів підприємницької діяльності та господарювання.

В самому загальному розумінні, безпека визначається як стан складної системи, коли дія зовнішніх і внутрішніх факторів не призводить до погіршення системи або до неможливості її функціонування та розвитку, та відповідно процес її забезпечення розглядається як певна діяльність з попередження будь-яких загроз, небезпек [4].

Ряд авторів наголошують, що зміст економічної безпеки на рівні підприємств має розкриватися через забезпечення реалізації їх стратегічних інтересів на основі використання можливостей зовнішнього середовища із застосуванням продуктивної взаємодії із суб'єктами зовнішнього середовища [1,5].

Науковці, що займаються проблематикою формування та забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання наголошують, що економічна безпека підприємств складається з декількох функціональних складових, при чому однією із найбільш вирішальних являється саме конкурентоспроможність, оскільки за умов ринкових відносин саме вона стає головним фактором успіху в бізнесі та забезпеченні економічної безпеки [2,3].

Однак слід зауважити, що більшість дослідників вважають, що економічна безпека підприємства як суб'єкта підприємницької діяльності являється формуючим елементом структури управління процесом формування та забезпечення його конкурентоспроможності та покликана виконувати ряд функцій, в переліку яких можна відзначити прогнозування, оцінку фінансового ризику, виявлення загроз, збереження конкурентних переваг та інші. При цьому вона розглядається як певний стан корпоративних ресурсів (капіталу, персоналу, інформації, техніки, технологій й тощо) і підприємницьких можливостей, за умови існування якого гарантується найбільш ефективно їх використання з метою забезпечення стабільного функціонування та динамічного науково-технічного та соціального розвитку підприємства, запобігання внутрішнім та зовнішнім негативним впливам (загрозам).

В таблиці 1 представлено узагальнення основних напрямків і чинників формування визначення поняття "економічна безпека".

Таким чином, при аналізі сутності поняття економічної безпеки, зокрема підприємств як суб'єктів підприємницької діяльності, необхідно об'єднати декілька підходів і визначити її як стан захищеності суб'єкту від різноманіття внутрішніх та зовнішніх загроз, що гарантує найбільш продуктивно використання його ресурсів та досягається за рахунок гармонізації та взаємоузгодження його інтересів з інтересами інших суб'єктів підприємницької діяльності у часі та просторі.

Аналізуючи існуючі напрямки щодо визначення поняття економічної безпеки сучасними дослідниками необхідно зазначити, що гармонізаційний напрямок є найбільш розповсюдженим та базується

Таблиця 1.

**Узагальнення концептуальних засад та підходів до визначення
поняття “економічна безпека”**

Концепція	Підхід (напрямок)	Сутність підходу
1. Концепція економічної безпеки як форми розвитку	Ресурсно-функціональний підхід	Стан використання ресурсів суб'єкта за функціональними сферами
	Гармонізаційний підхід	Гармонізація інтересів суб'єкта з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища
	Конкурентний підхід	Наявність у суб'єкта конкурентних переваг
2. Концепція економічної безпеки як протистояння загрозам	Стійкісний підхід	Здатність суб'єкта як соціально-економічної системи зберігати такі головні властивості як рівновага та стійкість
	Захисний підхід	Попередження та захист суб'єкта від негативного впливу загроз та злочинів

на визначенні її як стану, при якому досягається гармонізація інтересів суб'єкту підприємницької діяльності з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища, які взаємодіють з ним.

Прихильники конкурентного напрямку вважають, що наявність конкурентних переваг у суб'єктів підприємницької діяльності, що обумовлюються відповідністю матеріального, фінансового, кадрового, техніко-технологічного й інших видів потенціалів і організаційної структури, та їх стратегічні цілі і завдання забезпечують їм певний рівень економічної безпеки. При цьому, лише факт наявності конкурентних переваг на базі потенціалу, без їх практичного використання та реалізації, не може гарантувати суб'єктам підприємницької діяльності зміцнення їх економічної безпеки.

Дослідники захисного напрямку процес забезпечення економічної безпеки окремого суб'єкту підприємницької діяльності пов'язують з протистоянням та захистом його від різного роду економічних злочинів (крадіжки, шахрайство, фальсифікації, промислове шпигунство й тощо), що визиває окремі сумніви, оскільки економічна безпека являє собою більш ширше та багаторівневе поняття.

Дослідники ресурсно-функціонального напрямку же акцентують увагу на економічних поняттях досягнення мети та особливостей функціонування суб'єктів підприємницької діяльності, виділяючи її окремі функціональні складові.

Таким чином, економічну безпеку підприємств як суб'єктів підприємницької діяльності необхідно розглядати як практичне

використання таких основних принципів сучасного управління як своєчасну реакцію на зміни в зовнішньому середовищі, чітке бачення та уявлення суб'єкту про те, яким він має бути, а також одного з основних положень сучасної теорії управління – ситуаційного підходу до управління, яким визначаються пріоритетними важливість швидкості й адекватності реакції на адаптацію суб'єкту до умов його існування.

При цьому систему економічної безпеки підприємства можна визначити як взаємозв'язану сукупність спеціальних структур, засобів, методів і заходів, які забезпечують безпеку суб'єкту підприємницької діяльності від внутрішніх і зовнішніх загроз. У цьому контексті систему можна охарактеризувати комплексом управлінських, страхових, правових, економічних, охоронних, режимних, судово-правових та інших заходів із захисту бізнесу від незаконних посягань, мінімізації або уникнення матеріальних та інших утрат [2].

Сутність економічної безпеки реалізується в системі критеріїв і показників її оцінювання. При цьому важливого значення набуває не стільки система конкретних показників, а саме їх порогові значення, тобто допустимі величини, недотримання яких буде перешкоджати подальшому розвитку діяльності суб'єкта підприємницької діяльності, призводити до формування негативних тенденцій в процесі зміцнення його економічної безпеки. Найвищий ступінь досягнення бажаного рівня економічної безпеки суб'єкта підприємницької діяльності досягається при умові, що весь комплекс показників буде знаходитися в рамках допустимих меж порогових значень.

Однією із найважливіших умов стабільної роботи суб'єктів підприємництва являється ефективна та гнучка політика управління їх діяльністю. При цьому зміцнення їх економічної безпеки являє собою певний вид управлінської діяльності, спрямованої на формування, розвиток та реалізацію конкурентних переваг та забезпечення життєздатності підприємства як суб'єкта економічної конкуренції та підприємницької діяльності. Відповідно, процес обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки має ґрунтуватися на базових положеннях теорії управління, відповідно до яких до основних елементів системи управління можна віднести мету, об'єкт і суб'єкт, методологію, принципи, процес та функції управління.

Співвідношення процесів обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємств як суб'єктів підприємницької діяльності та управління процесом її зміцнення представлено рис. 1. Завдання системи забезпечення економічної безпеки підприємств полягає в тому, щоб підтримувати оптимальний рівень їх економічної безпеки.

При цьому ж управління процесом її зміцнення має бути спрямованим на:

- нейтралізацію (подолання) або обмеження кількості негативних (деструктивних) чинників (факторів) впливу на рівень економічної безпеки підприємства як суб'єкта підприємницької діяльності;

Рис. 1. Співвідношення обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємств як суб'єктів підприємницької діяльності та управління процесом її зміцнення

- використання позитивних чинників впливу на рівень економічної безпеки підприємства для нарощування та реалізації конкурентних переваг;

-забезпечення гнучкості управлінських рішень, їх синхронізації з дією негативних і позитивних чинників впливу на економічну безпеку підприємства.

В рамках формування системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства як суб'єкта підприємницької діяльності в якості інформаційного ресурсу виступає обліково-аналітична інформація, що знаходить відображення у двох основних ролях: з одного боку, вона визначає структуру функціонування системи економічної безпеки та забезпечує її стабільність, стійкість щодо зовнішніх і внутрішніх впливів, а з іншого – визначає характер процесів, що протікають в цій системі.

Під обліково-аналітичною інформацією в системі обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства як суб'єкта підприємницької діяльності слід розуміти сукупність облікової інформації та аналітичної інформації, отриманої з облікової інформації шляхом основних функцій управління, таких як облік, аналіз та синтез. В рамках цього узагальнююча обліково-аналітична інформація призначена для оцінки рівня та стану економічної безпеки підприємств та їх потенційних партнерів і конкурентів.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Таким чином, підводячи підсумки, слід зауважити, що в рамках формування й реалізації механізмів управління процесом зміцнення економічної безпеки підприємств як суб'єктів підприємницької діяльності забезпечення їх економічної безпеки слід розглядати як вид управлінської діяльності щодо формування, розвитку та реалізації конкурентних переваг і забезпечення життєздатності підприємств як суб'єктів економічної конкуренції.

Створення системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємств та організаційно-економічний механізм управління процесом її зміцнення мають відбуватися одночасно: завдання першої полягає в підтримці оптимального рівня економічної безпеки підприємств, завданням другого являється забезпечення її необхідного рівня задля досягнення ними своїх тактичних і стратегічних цілей.

Нажаль, слід відзначити, що в процесі розглядання інформаційного забезпечення контуру управління процесом зміцнення економічної безпеки підприємств дослідниками часто нівелюється питання організації бухгалтерського обліку, що являється невірною дією, оскільки саме облік складає основне та майже єдине джерело інформації для суб'єктів підприємницької діяльності, зокрема для підприємств в рамках управління процесом зміцнення їх економічної безпеки. При цьому аналітична складова управління процесом зміцнення економічної безпеки, як правило, зводиться до визначення певного переліку окремих чи

інтегральних показників, розрахувати які можна лише у разі адаптування й розширення відповідної бухгалтерської звітності.

Література

1. Васильців Т. Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: монографія / Васильців Т. Г., Волошин В. І., Бойкевич О. Р., Каркавчук В. В., [за ред. Т. Г. Васильціва]. – Львів: ВИДАВНИЦТВО, 2012. – 386 с.
2. Коробчинський О. Л. Методика формування системи економічної безпеки підприємства / О. Л. Коробчинський // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 4. – С. 41 – 45.
3. Моделювання економічної безпеки: держави, регіону, підприємства : монографія / [В. М. Геєць, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова та ін.; за ред. В. М. Геєця]. – Х. : ВД “ІНЖЕК”, 2006. – 239 с.
4. Мунтіян В. І. Теоретичні засади економічної безпеки / В. І. Мунтіян // Національна програма забезпечення економічної безпеки в контексті стратегії соціально-економічного розвитку України: матеріали Круглого столу (1 листопада 2000 р.) / Відп. ред. С. І. Пирожков, Б. В. Губський, А. І. Сухоруков. – К. : Національний інститут українсько-російських відносин при Раді національної безпеки та оборони України, 2001. – С. 53-56.
5. Сухоруков А. І. Система економічної безпеки держави / Монографія. За заг. ред. Сухорукова А. І. / НІПМБ при РНБОУ. – К.: ВД “Стилос”, 2009. – 685с.

Abstracts

Philippova S.V., Cherkasova S.O.

Problematic aspects of management of process of the enterprises economic security strengthening as business entities in the sustainable development of economy of Ukraine

The article describes the conceptual basis of forming of an effective process of accounting and analytical economic security of companies as business entities in the process of strengthening governance in sustainable development of the national economy.